

دانشکده روان‌شناسی
رشته مشاوره خانواده
پایان‌نامه کارشناسی ارشد

مدل مفهومی تاب‌آوری در مواجهه با سوگ بر اساس منابع اسلامی

استاد راهنما:
حجت الاسلام دکتر جعفر جدیری

دانش پژوه:
احمد هاشمی

مهرماه ۱۴۰۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

صور تجلسه دفاع پایان نامه

...

دانشکده روان‌شناسی
رشته مشاوره خانواده
پایان‌نامه کارشناسی ارشد

مدل مفهومی تاب‌آوری در مواجهه با سوگ بر اساس منابع اسلامی

استاد راهنما:
حجت الاسلام دکتر جعفر جدیری

دانش پژوه:
احمد هاشمی

مهرماه ۱۴۰۳

بسمه تعالی

تعهدنامه اصالت پایان نامه

اینجانب احمد هاشمی فرزند محمد متولد ۱۳۶۶ به شماره شناسنامه ۱۵۶۹ صادره از کبودراهنگ به شماره دانش پژوهی ۹۹۱۱۵۰۰۳ رشته مشاوره خانواده متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این زمینه از آنها استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است.

این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک همسطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط مؤسسه از اعتبار ساقط خواهد شد.

نام و نام خانوادگی دانش پژوه

امضاء

حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه

چاپ و انتشار پایان‌نامه‌های تحصیلی دانش پژوهان مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت بیانگر بخشی از فعالیتهای علمی- پژوهشی مؤسسه است.

اینجانب **احمد هاشمی** دانش پژوه رشته **مشاوره خانواده** مقطع کارشناسی ارشد، متعهد می‌گردم موارد ذیل را در خصوص حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه ام با موضوع:

مدل مفهومی تاب‌آوری در مواجهه با سوگ بر اساس منابع اسلامی

رعایت نمایم و در صورت تخلف از موارد ذیل، کلیه تبعات حقوقی آن بر عهده اینجانب خواهد بود:

۱. در صورت اقدام به چاپ پایان‌نامه، مراتب را قبلاً به صورت کتبی به معاونت پژوهش مؤسسه اطلاع دهم و در صورت تمایل مؤسسه به چاپ پایان‌نامه به صورت کتاب، اولویت با مؤسسه خواهد بود.

۲. در صورت موافقت معاونت پژوهش با چاپ پایان‌نامه به صورت کتاب توسط دانش پژوه، در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل چاپ گردد:

"کتاب حاضر حاصل پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته مشاوره خانواده است که در سال ۱۴۰۳ در مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت به راهنمایی آقای دکتر جعفر جدیری از آن دفاع شده است."

۳. به منظور غنی سازی منابع و مآخذ کتابخانه مؤسسه، دو نسخه از آن به کتابخانه و دو نسخه نیز جهت بهره برداری به معاونت پژوهش اهدا خواهد شد.

نام و نام خانوادگی دانش پژوه

امضا

سلام و درود خدا بر امام عصر؛ حضرت حجت بن الحسن العسكري (عجل الله تعالى فرجه الشريف)

تقدیم به ارواح طیبه شهداء و امام شهیدان که رشحهای از نور پُرفروغ الهی در عصر حاضر بودند.

و به یاد برادر عزیزم؛ پرچمدار جهاد علمی و عملی در راه تعالی ایران اسلامی؛ دانشمند هسته‌ای

زنده‌یاد دکتر علی‌هاشمی

با سپاس بی‌نهایت از

خالق متعال؛ که هر آنچه هست از اوست.

و تشکر فراوان از

خانواده عزیزم؛ که همواره یاری‌گر من در مسیر زندگی بوده‌اند.

و تقدیر و تشکر از

استاد فرهیخته؛ حجت الاسلام و المسلمین دکتر جعفر جدیری که دلسوزانه، خالصانه و عالمانه در تدوین این اثر مرا راهنمایی کردند و بی‌شک، نگارش این اثر بدون راهنمایی‌های ارزنده ایشان امکان‌پذیر نبود.

چکیده

این پژوهش به منظور کشف و ارائه مدل مفهومی تاب‌آوری در مواجهه با سوگ بر اساس منابع اسلامی، سامان یافته است. به لحاظ ماهیت از نوع توصیفی نظری (کتابخانه‌ای) در مقابل میدانی (تجربی) است و از لحاظ هدف و غایت از نوع بنیادی در مقابل کاربردی است. روش این پژوهش به دو شیوه کیفی و کمی انجام گردیده و از روش تحلیل محتوای کیفی به شیوه تحلیل محتوای عرفی و قراردادی و از هر دو نوع محتوای آشکار و پنهان استفاده شده است. در بخش کمی نیز، از روش ارزیابی نظرات کارشناسان استفاده شده و از تعداد ۱۱ کارشناس طبق فرم‌هایی در دو سؤال مجزا خواسته شد تا نظرات کارشناسی خود را پیرامون روایی محتوایی مدل ابراز کنند. یافته‌های پژوهش نشان داد که از تحلیل گزاره‌های دینی، الگوی تاب‌آوری در مواجهه با سوگ بر اساس منابع اسلامی استخراج می‌شود که این مدل شامل مؤلفه‌ها، زیرمؤلفه‌ها و پیامدها می‌باشد. در این مدل ابعاد شناختی، رفتاری، هیجانی، ارتباطی و معنوی با تکیه بر آموزه‌های دینی مبتنی بر دیدگاه روان‌شناختی مورد بررسی قرار گرفته است. یافته این تحقیق به صورت روشن، کشف پنج مؤلفه شامل پذیرش فقدان، درک حضور و نظارت الهی، شکرگزاری، مواجهه مثبت علیرغم فشار درونی، اقدام و عمل تاب‌آورانه؛ سی زیرمؤلفه و ده پیامد برای تاب‌آوری در مواجهه با سوگ است. محتوای این مدل علاوه بر گسترش علم و دانش در حوزه تاب‌آوری و سوگ، می‌تواند در رویارویی و غلبه بر مشکلات ناشی از سوگ و چالش‌های پیرامون فقدان و از دست دادن عزیزان در جامعه به کار گرفته شود و افراد را از آسیب‌های روانشناختی سوگ حفظ نماید.

واژگان کلیدی: مدل مفهومی، تاب‌آوری، سوگ، مواجهه، منابع اسلامی.

فهرست مطالب

فصل اول: معرفی پژوهش (کلیات)	۱
۱-۱- بیان مسأله	۲
۱-۲- اهمیت و ضرورت پژوهش	۹
۱-۳- سؤال ها یا فرضیه های پژوهش	۱۱
۱-۴- اهداف پژوهش	۱۱
۱-۵- تعریف مفاهیم	۱۱
۱-۵-۱- مدل مفهومی	۱۱
۱-۵-۲- تاب آوری	۱۲
۱-۵-۳- مواجهه (مقابله)	۱۲
۱-۵-۴- سوگ	۱۳
۱-۵-۵- منابع اسلامی	۱۳
فصل دوم: ادبیات و پیشینه پژوهش	۱۵
۲-۱- تاب آوری	۱۶
۲-۱-۱- مفهوم تاب آوری در گستره روان شناسی	۱۶
۲-۱-۱-۱- معنای لغوی	۱۷
۲-۱-۱-۲- معنای اصطلاحی	۱۷
۲-۱-۱-۳- مفاهیم مترادف	۲۰
۲-۱-۱-۳-۱- پارادایم سلامت زایی	۲۱
۲-۱-۱-۳-۲- سخت رویی (سرسختی روانی)	۲۱
۲-۱-۱-۳-۳- احساس یکپارچگی	۲۲
۲-۱-۱-۳-۴- استقامت	۲۳
۲-۱-۱-۳-۵- صبر	۲۳
۲-۱-۱-۳-۶- خودمهارگری	۲۴
۲-۱-۱-۳-۷- مقابله	۲۴
۲-۱-۱-۴- خصوصیات افراد تاب آور	۲۵
۲-۱-۱-۵- انواع مدل های تاب آوری	۲۶
۲-۱-۱-۶- عوامل مؤثر بر تاب آوری	۲۸
۲-۱-۱-۶-۱- باور	۲۸
۲-۱-۱-۶-۲- خانواده	۲۹
۲-۱-۱-۶-۳- معنادار بودن زندگی	۳۰
۲-۱-۲- تاب آوری در اندیشه اسلامی	۳۱
۲-۱-۲-۱- مفاهیم اولیه مشیر به تاب آوری در منابع اسلامی	۳۳
۲-۱-۲-۱-۱- صبر	۳۳

۳۴.....	۱-۱-۲-۲-۲- معانی لغوی صبر
۳۴.....	۲-۱-۲-۱-۱-۲- تعریف صبر در منابع اسلامی
۳۷.....	۳-۱-۲-۱-۱-۲- معانی اصطلاحی صبر در نگاه اندیشمندان
۳۹.....	۴-۱-۲-۱-۱-۲- انواع صبر
۴۰.....	۵-۱-۲-۱-۱-۲- مبانی روان‌شناختی صبر
۴۳.....	۶-۱-۲-۱-۱-۲- ویژگی‌ها و امتیازات صابران در آیات قرآن
۴۴.....	۷-۱-۲-۱-۱-۲- عوامل ایجاد و تقویت صبر
۴۵.....	۲-۱-۲-۱-۲- حلم
۴۶.....	۱-۲-۱-۲-۱-۲- معانی لغوی حلم
۴۶.....	۲-۱-۲-۱-۲-۲- تعریف حلم در منابع اسلامی
۴۸.....	۳-۱-۲-۱-۲-۲- معانی اصطلاحی حلم در نگاه اندیشمندان
۵۰.....	۴-۱-۲-۱-۲-۲- نشانه‌ها و علائم حلم
۵۱.....	۳-۱-۲-۱-۲-۳- استقامت
۵۱.....	۱-۳-۱-۲-۱-۲-۳- معانی لغوی استقامت
۵۲.....	۲-۱-۲-۱-۳-۲- تعریف استقامت در منابع اسلامی
۵۳.....	۳-۱-۲-۱-۳-۳- معانی اصطلاحی استقامت در نگاه اندیشمندان
۵۴.....	۴-۱-۲-۱-۲-۱-۴- تقوا
۵۴.....	۱-۴-۱-۲-۱-۲-۱-۴- معانی لغوی تقوا
۵۵.....	۲-۱-۲-۱-۴-۲- تعریف تقوا در منابع اسلامی
۵۷.....	۳-۱-۲-۱-۴-۳- معانی اصطلاحی تقوا در نگاه اندیشمندان
۵۹.....	۴-۱-۲-۱-۴-۴- عوامل کسب تقوا
۶۰.....	۵-۱-۲-۱-۲-۱-۵- عزّت
۶۰.....	۱-۵-۱-۲-۱-۲-۱-۵- معانی لغوی عزّت
۶۱.....	۲-۱-۲-۱-۵-۲- تعریف عزّت در منابع اسلامی
۶۱.....	۳-۱-۲- جمع‌بندی
۶۲.....	۴-۱-۲- پیشینه پژوهش‌های انجام شده درباره تاب‌آوری
۶۷.....	۲-۲- سوگ
۶۷.....	۱-۲-۲- مفهوم سوگ در گستره روان‌شناسی
۶۸.....	۱-۲-۲-۱- تعریف سوگ
۶۹.....	۲-۲-۱-۲- عوامل سوگ
۷۰.....	۳-۲-۲- مؤلفه‌های سوگ
۷۰.....	۱-۳-۲-۲- احساسات
۷۱.....	۲-۲-۱-۳-۲- تغییرات فیزیولوژیکی
۷۱.....	۳-۲-۱-۳-۳- شناخت‌ها
۷۱.....	۴-۲-۱-۳-۳- رفتارها
۷۲.....	۴-۲-۱-۲- مراحل فرآیندی طی سوگ
۷۵.....	۵-۲-۲-۱- انواع سوگ

۷۷.....	۲-۲-۱-۶- پیامدهای سوگ.....
۷۸.....	۲-۲-۱-۷- زمینه‌های اثرگذار بر سوگ.....
۸۲.....	۲-۲-۱-۸- نظریه‌های سوگ.....
۸۲.....	۲-۲-۱-۸-۱- نظریه روان تحلیل گری.....
۸۳.....	۲-۲-۱-۸-۲- نظریه رفتارگرایی.....
۸۴.....	۲-۲-۱-۸-۳- نظریه شناختی.....
۸۵.....	۲-۲-۱-۸-۴- نظریه دلبستگی بالبی.....
۸۶.....	۲-۲-۱-۸-۵- نظریه بحران.....
۸۷.....	۲-۲-۱-۹- سوگ در حوزه روانپزشکی.....
۸۸.....	۲-۲-۲- مفهوم سوگ در اندیشه اسلامی.....
۸۹.....	۲-۲-۲-۱- مفهوم‌شناسی سوگ.....
۹۰.....	۲-۲-۲-۱-۱- حزن.....
۹۴.....	۲-۲-۲-۱-۲- همّ.....
۹۵.....	۲-۲-۲-۱-۳- بلا.....
۹۷.....	۲-۲-۲-۱-۴- بثّ.....
۹۸.....	۲-۲-۲-۱-۵- عزا.....
۱۰۱.....	۲-۲-۲-۱-۶- مصیبت.....
۱۰۳.....	۲-۲-۲-۲- نتیجه‌گیری لغوی و روایی.....
۱۰۴.....	۲-۲-۲-۳- انواع مصائب.....
۱۰۴.....	۲-۲-۲-۳-۱- از دست دادن عزیزان.....
۱۰۴.....	۲-۲-۲-۳-۲- مصیبت دین.....
۱۰۵.....	۲-۲-۲-۳-۳- نیازدگی.....
۱۰۵.....	۲-۲-۲-۳-۴- جهل و نادانی.....
۱۰۶.....	۲-۲-۲-۴- مؤلفه‌های سوگ.....
۱۰۶.....	۲-۲-۲-۴-۱- مؤلفه شناختی-احساسی.....
۱۰۷.....	۲-۲-۲-۴-۲- مؤلفه فیزیکی.....
۱۰۸.....	۲-۲-۲-۴-۳- مؤلفه رفتاری.....
۱۱۱.....	۲-۲-۲-۵- پیامدهای سوگ.....
۱۱۱.....	۲-۲-۲-۵-۱- پیامدهای مثبت.....
۱۱۱.....	۲-۲-۲-۵-۲- پیامدهای منفی.....
۱۱۲.....	۲-۲-۲-۶- دیدگاه دانشمندان مسلمان درباره سوگ.....
۱۱۲.....	۲-۲-۲-۶-۱- خواجه نصیرالدین طوسی.....
۱۱۳.....	۲-۲-۲-۶-۲- ابن اسحاق کندی.....
۱۱۴.....	۲-۲-۲-۶-۳- شهید ثانی (زین الدین بن علی).....
۱۱۶.....	۲-۲-۲-۶-۴- محمد بن علی کراجکی.....
۱۱۷.....	۲-۲-۲-۶-۵- مهدی نراقی.....

۱۸۱	۵-۱-۱-۲- مؤلفه درک حضور و نظارت الهی.....
۱۸۴	۵-۱-۱-۳- مؤلفه شکرگزاری.....
۱۸۶	۵-۱-۱-۴- مؤلفه مواجهه مثبت علیرغم فشار درونی.....
۱۸۸	۵-۱-۱-۵- مؤلفه اقدام و عمل تابآورانه.....
۱۹۲	۵-۲- مدل فرآیندی تاب‌آوری در مواجهه با سوگ.....
۱۹۴	۵-۳- کاربردهای پژوهش.....
۱۹۴	۵-۴- محدودیت‌های پژوهش.....
۱۹۵	۵-۵- پیشنهادهای پژوهش.....
۱۹۶	منابع.....
۲۲۲	پیوست‌ها.....
۲۲۳	پیوست ۱: مستندات کدگذاری باز.....
۲۳۹	پیوست ۲: جدول فرم روایی محتوایی مفاهیم توسط کارشناسان.....
۲۴۶	پیوست ۳: جدول فرم روایی محتوایی یافته‌ها توسط کارشناسان.....